

Marko Uršič

Renesansa kot metafora za duhovno prenavo

Kultura renesanse na Ljubljanskem gradu, 29. marca 2011

Človeška duša je “sponka sveta”

Marsilio Ficino (1433–1499), ustanovitelj “Platonske akademije” v renesančnih Firencah – glavna dela:

- *Theologia Platonica* (Platonska teologija), 1482
- *De amore* (O ljubezni), 1469, 1484
- *De vita coelitus comparanda* (O življenju, pridobljenem iz nebes), 1489.

Duša je sponka sveta (*copula mundi*), ki spaja spodnje in zgornje ravni bivanja, tostranstvo in onstranstvo:

“Duša je vmesna stopnja stvari in vse druge stopnje, tako višje kot nižje, povezuje v eno, ko se sama dviguje k višjim in spušča k nižjim.”
(*Theol. Plat.*, III.2)

“To je največji čudež v naravi. Vse drugo, kar je božjega, je namreč vsako posebej in samó eno, duša pa je vse obenem.” (*Ibid.*, III.2.6)

Lepota je duhovna milina ...

Vodilna misel Ficinove razprave *De amore* je neločljiva vez med lepoto in ljubeznijo.

Gre za človeško in obenem vesoljno ljubezen, ki jo poraja lepota, “milina božjega obličja”, ki odseva v stvarstvu:

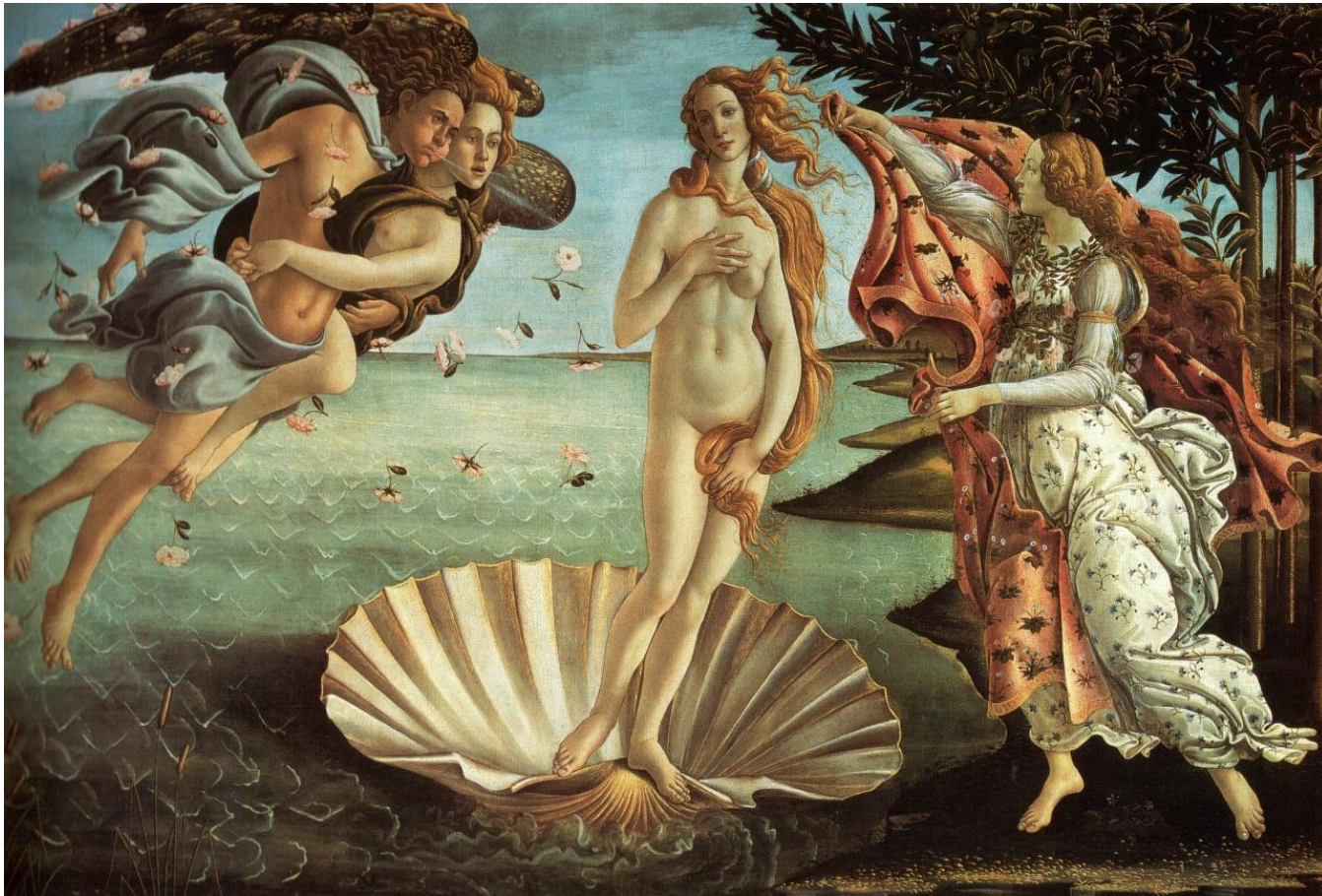
“Lepota je živa in duhovna milina, ki jo navdihuje sijoč božji žarek, najprej v Angelu in potem v človeških dušah, v telesnih oblikah in zvokih; to je milina, ki z razumom, vidom in sluhom giblje in radostí naše duše; v rádosti jih ponese proč in tedaj, ko jih nosi proč, jih razvname z ognjem ljubezni.”

(Ficino, *De amore*, V.6)

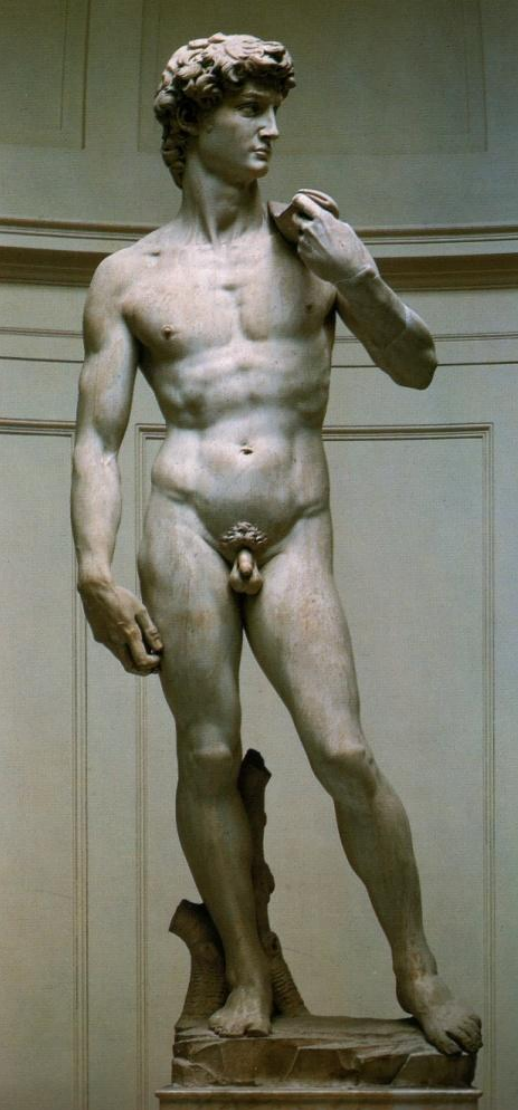
Sandro Botticelli: *Primavera* (1482),
osrednji del slike (Uffizi, Firenze)

Rojstvo Venere (novo rojstvo, po mnogih stoletjih)

Ernst Gombrich o Botticellijevem *Rojstvu Venere* (ok. 1486) pravi, da je bila za renesanso Venera “ambivalentni simbol” – zemeljska in nebeška boginja, telesna in duhovna ljubezen: “S tem so postale najvišje težnje človeškega duha odprte za nereligiozno umetnost.” (*Botticellijeve mitologije*, 1945)

Michelangelo:

David, 1504, marmor,
434 cm, Accademia,
Firence.

Človek je kipar svojega bitja

Pico della Mirandola (1463–1494)
je poskušal združiti različne filozofske
nauke v veliki duhovni sintezi.

Leta 1486 je Pico hotel na lastne stroške sklicati v Rimu zbor filozofov in teologov vseh prepričanj in veroizpovedi, da bi dosegli “filozofski mir” in “versko spravo”. Napisal je uvodni govor *O človekovem dostojanstvu*, v katerem preberemo tudi te Stvarnikove besede:

“V središče sveta sem te postavil, da bi se od tod lahko bolje razgledal po vsem, kar je na svetu. Nisem te ustvaril ne kot nebeško ne kot zemeljsko bitje, ne kot smrtnika in ne kot nesmrtnika, zato da bi si ti sam – častit in svoboden kipar svojega lastnega bitja – izklesal svojo podobo tako, kakor bo tebi najbolj všeč. Lahko se boš izrodil in postal nižje, brezumno bitje; lahko se boš po svoji volji prerodil in postal nekaj višjega, božanskega.”

Učena nevednost spoznava sovpadanje nasprotij

Nikolaj Kuzanski (1401–1464) je v središče svoje filozofije postavil “sovpadanje nasprotij” (*concidentia oppositorum*), namreč v “absolutu”, Bogu.

Sovpadanje nasprotij je najgloblja resnica vseh stvari in bitij, ki jo spoznava “učena nevednost” (*docta ignorantia*) tako v filozofiji, matematiki in kozmologiji kot v religiji, etiki in politiki.

V knjigi *O učeni nevednosti* (*De docta ignorantia*, 1440) piše:

“In tako je največje (*maximum*) absolutno eno, ki je vse; v njem je vse, saj je največje, in ker mu nič ne stoji nasproti, obenem sovpaše z najmanjšim (*minimum*)” (I/2).

“Le kdo bi namreč mogel doumeti neskončno enost, ki je v neskončnosti pred vsakim nasprotjem, enost, v kateri je vse strnjeno (*complicata*) v nesestavljeni enostavnosti, kjer ni ničesar drugega ali različnega, kjer se človek ne loči od leva in nebo ne od zemlje ...” (I/24).

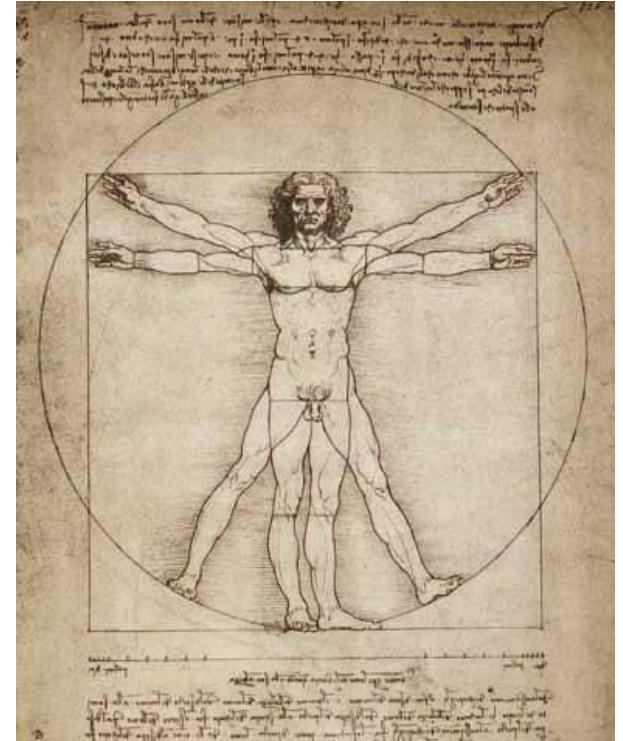
“Bog je kakor krogla, katere središče je povsod, obod nikjer” (I/23).

Nikolajeva knjižnica v njegovem rojstnem mestu Kues (lat. Cusa) v Nemčiji.

Človek razrešuje “kvadraturu kroga”

Leonardo da Vinci (1452–1519):
Človek (*Anthropos*) v kvadratu in krogu je simbolno razpet med zemljo in nebom, ki ju paradokсно povezuje: v človeku “sovpadejo nasprotja”.

Leonardov *Traktat o slikarstvu* se začne iz točke: “Točka je prvi začetek geometrije; in nič drugega ne more obstajati v naravi ali človeškem duhu, kar bi moglo dati začetek točki.”

Dve točki določata premico, tri določajo ravnino, štiri geometrijsko telo ...

Ernst Cassirer v knjigi *Individuum in kozmos v renesančni filozofiji* (1927) obravnava Leonarda kot “posrednika” med renesančnim platonizmom, zlasti Kuzanskim (15. st.), in Galilejem (17. st.), utemeljiteljem novoveške znanosti:

“Domišljija vodi percepcijo in ji daje pomen, ostrino in določenost. Nedvomno je Leonardov ideal znanosti usmerjen ravno k popolnosti videnja, *saper vedere* ... Pri Leonardu ‘abstrakcija’ in ‘videnje’ tesno sodelujeta.”

Zdravilna norost kot resnična modrost

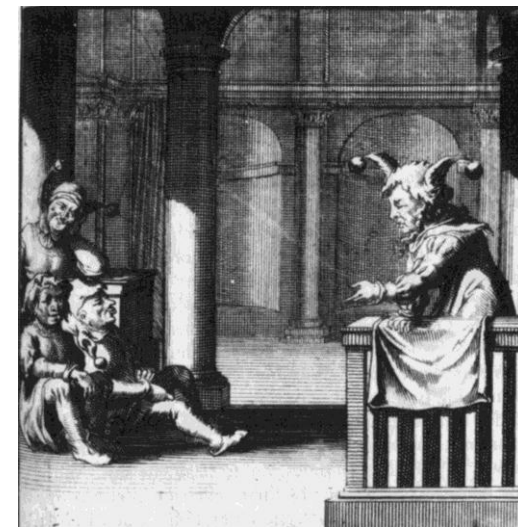
Erazem Rotterdamski (1466-1536), veliki renesančni humanist, učenjak in polihistor, predvsem pa vztrajen zagovornik strpnosti v nestrpnih časih (boji med protestanti in katoliki idr.) – je najbolj znan po svoji *Hvalnici Norosti* (1509), iz katere sem izbral štiri značilne sentence:

“Vsa druga bitja so zadovoljna z mejami Narave, samo človek sili čez ojnice svoje usode.” (§ 34)

“Sodobni retorji ... mečejo bralcem pesek v oči, tako da imajo tisti, ki razumejo, čedalje večji rešpekt pred svojim znanjem, drugi pa, ki pisca ne razumejo, ga prav zato tem bolj občudujejo, čim manj vedo, kaj berejo.” (§ 6)

In čeprav “človeško življenje ni nič drugega kot nekakšna igra Norosti” (§ 27) – “ali je kakšna stvar pod soncem slajša in dragocenejša od življenja!” (§ 11).

sliki sta deli Hansa Holbeina ml.

Johan Huizinga o *Hvalnici Norosti*: “Skozi celotno delo se tesno prepletata dve temi: zdravilna norost, ki je resnična modrost, in tista tako imenovana *<soi-disant>* modrost, ki je čista norost.« (Erazem, 1924)

Utopija: “kraj, ki ga ni” – a vendarle “je”

Thomas More (1478-1535), humanist, filozof in državnik, avtor *Utopije* (1516), vrednostnega protipola Machiavellijevemu *Vladarju* (1513).

Portret je delo Hansa Holbeina ml.

Popotnik Rafael pripoveduje Moru o daljnem, srečnem otoku Utopiji in pravi:

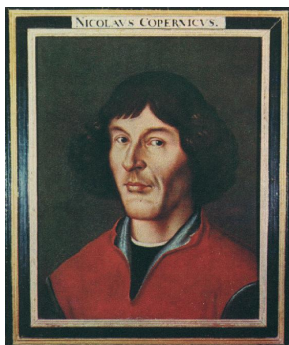
“Zame, dragi More, je povsem gotovo (da ti po pravici povem, kar mislim), da tam, kjer obstaja zasebna lastnina, kjer vsi vse merijo z denarjem, ne moreta nikdar vladati pravica in napredek ... edina pot, ki vodi k splošni blaginji, je uvedba lastninske enakosti.”

More je bolj dedič Lukijana in Erazma kot Platona in Jezusa, bolj je predhodnik Swifta in Voltaira kot Marxa in Lenina, ko v vzvratnem ogledalu srečne dežele Utopije opisuje in prizadeto ironizira tedanje bedne razmere v nesrečni Angliji.

Pieter Bruegel (1563): *Babilonski stolp* (izrez), biblična upodobitev »negativne utopije«

Zemlja se vrti okrog Sonca, središča vesolja

Nikolaj Kopernik (1473-1543), avtor znamenite knjige *De revolutionibus orbium coelestium* (1543), je premaknil središče vesolja iz Zemlje v Sonce.

“Sredi vseh [planetov] stoluje Sonce, zakaj kdo bi v tem templju, najlepšem izmed vseh, postavil to luč na kakšno boljše mesto od tistega, od koder lahko enakomerno vse osvetljuje. Temu ustrezno ga nekateri imenujejo luč vesolja, drugi um, tretji vladar. Trismegist ga je imenoval vidni Bog, Sofokles v *Elektri* vsevidni stražar vseh stvari. Sonce resnično prebiva na kraljevskem prestolu in od ondod vodi družino zvezd, ki ga obkrožajo.”

Sonce je zvezda,
ena izmed nešteti zvezd ...

Giordano Bruno

(1548-1600) je spoznal, da so zvezde druga sonca, učil je, da je vesolje neskončno, razsrediščeno, vendar eno – Univerzum.

V dialogu *O neskončnem, vesolju in svetovih* (1585) je Bruno zapisal:
“Eno je torej nebo, neizmerni prostor, nedrje, neskončno obdajajoče, etrska pokrajina, po kateri vse beži in se giblje. Tu se čutno zaznavajo nepreštene zvezde, nebesna telesa, oble, sonca in zemlje in si, nešteti, razumno pomagajo. Neizmerno in neskončno vesolje je sestav, ki je nasledek takega prostora in tolikernih vsebovanih teles.”

ozvezdje “Gostosevci” (Plejade)

“Ko plešem, plešem ...”

Michel de Montaigne (1533-1592), poznorenesančni filozof, pisec *Esejev*, modrec in skeptik (tj. “premišljevalec”), je svoje misli in dejanja usmerjal v “umetnost življenja” – saj je najbrž najtežje od vsega *znati živeti*, modro in srečno, navkljub smrti, ki človeka vselej čaka za nekimi vrati ...

Trije odlomki iz *Esejev*:

“Življenje je pravo ogledalo tega, kar govorimo”
(*O vzgoji otrok*, I/26).

“Knjige me spremljajo na vsej življenjski poti,
povsod mi stojé ob strani, tolažijo me v starosti
in samoti” (*O treh vrstah družabnosti*, III/3).

“Ko plešem, plešem; ko spim, spim; in ko se
samotno sprehajam po lepem sadovnjaku, tudi
če so moje misli zaposlene del časa z daljnimi
stvarmi, jih v drugem delu časa pokličem nazaj
k prehodu, k sadovnjaku, k milini te samote,
k sebi” (iz zadnjega eseja *O izkustvu*, III/13).

Michelov stolp na gradu
Montaigne, kjer je imel knjižnico
in pisal *Eseje*.

Dama s samorogom – vid, renesančna tapiserija (15. st.) Musée de Cluny, Pariz

Renesansa kot *metafora* za duhovno prenavo:

I. Kaj nam lahko sama renesansa dandanes pove?

1. **celovitost**, tako človeka kot sveta
(Pico, Leonardo, Michelangelo, Shakespeare ...)
2. **sovpadanje nasprotij**, eno-v-mnogem
(Kuzanski, Ficino, Pico, Erazem ...)
3. **skladnost**, ravnovesje, harmonija
(Alberti, Botticelli, avtor *Dame s samorogom* ...)
4. **znati videti**, *saper vedere*
(Leonardo, Kolumb, Kopernik, Bruno ...)
5. **humor**, notranja distanca, “zdravilna norost”
(Erazem, More, Rabelais, Cervantes ...)
6. **sámmost**, znati biti sam s seboj
(Montaigne: *être à soi*, dob. »biti sebi« ...)
7. **strpnost** do drugih, do drugače mislečih ...
(Pico, Erazem, Montaigne ...)

Renesansa kot *metafora* za duhovno prenavo:

II. Kateri so kulturno-etični pogoji “nove renesanse”?

1. Etično “zlato pravilo”: ne stori drugemu tistega, česar ne želiš, da bi drugi storil tebi.
2. Začni pospravljati najprej “pred svojim pragom”, ne izgovarjaj se na druge, češ da vsi tako delajo ...
3. Poskusi živeti materialno skromnejše in duhovno bogatejše življenje ter “v skladu z naravo” (ne gre za “vrnitev k naravi”).
4. Prizadevaj si vselej govoriti po resnici, “iz sebe samega”, opusti ideološke fraze, puhle sofizme, zlasti pa zavestne laži.
5. Izogibaj se izključevanju, ostrim alternativam “ali ...ali...”
6. Razvijaj strpnost, pozornost in empatijo do vseh bitij sveta.
7. Verjemi/-mo v našo zgodovinsko in duhovno tradicijo ter v prihodnost zahodne kulture, *tudi zaradi renesanse* ...